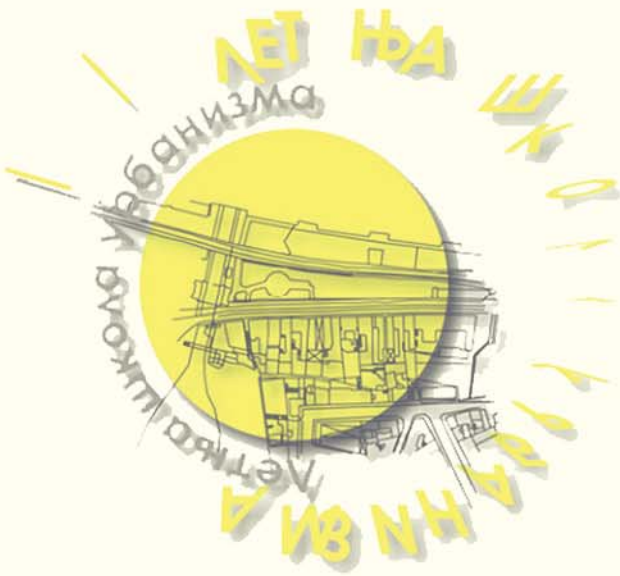
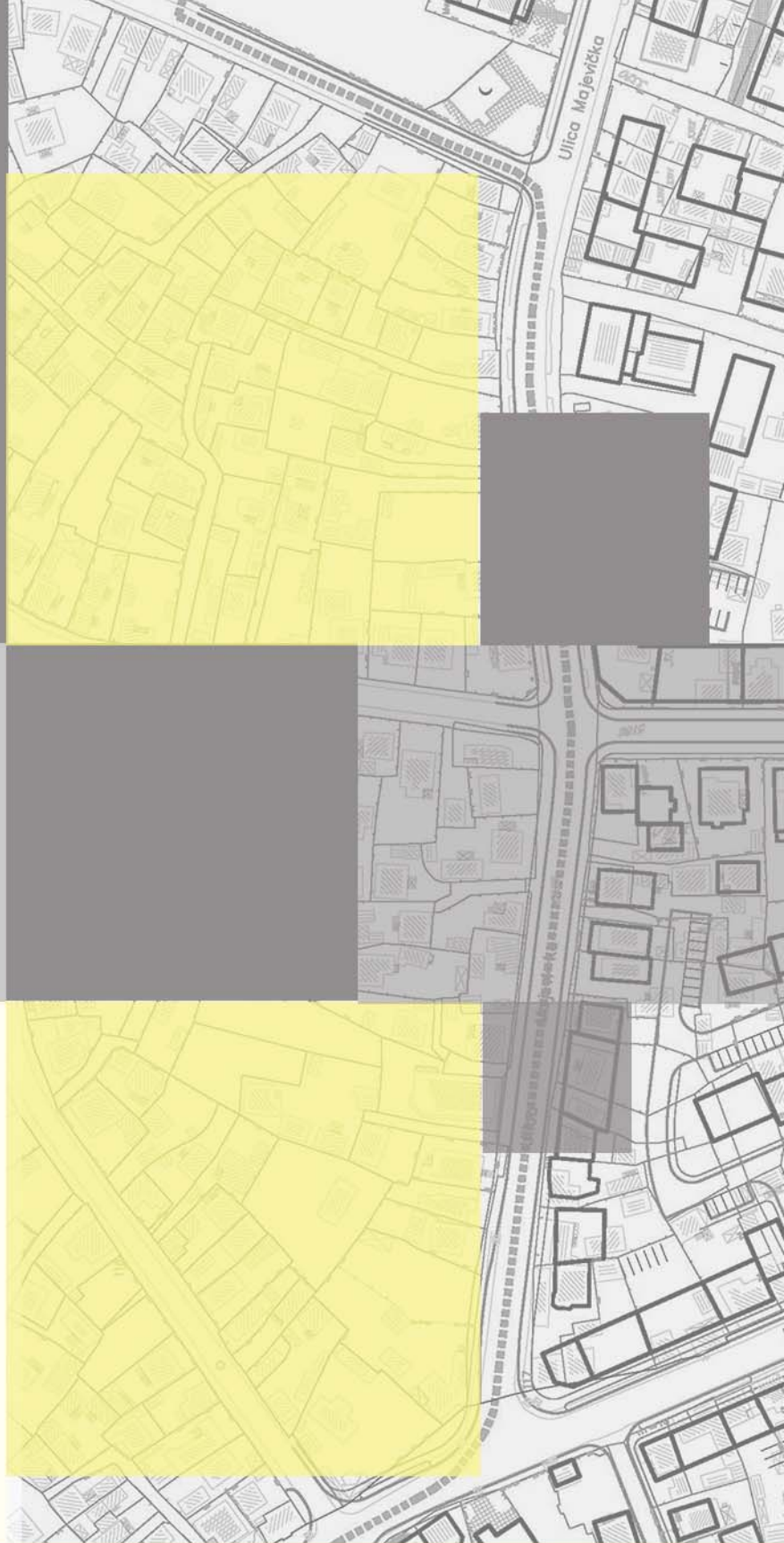

Уредници / Editors:
Др Александар Јевтић
Борко Драшковић

**I ИЗМЕНА ЗАКОНА О ПЛАНИРАЊУ И ИЗГРАДЊИ / II ГЕОСРБИЈА,
УРБАНА КОМАСАЦИЈА / III РАЗВОЈНИ КОРИДОРИ СРБИЈЕ И
ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ**

**I MODIFICATIONS OF LAW ON PLANNING AND CONSTRUCTION
II GEOSERBIA, URBAN LAND CONSOLIDATION / III DEVELOPMENT
CORRIDORS OF SERBIA AND SOUT-EASTERN EUROPE**

УДРУЖЕЊЕ УРБАНИСТА СРБИЈЕ
SERBIAN TOWN PLANNERS ASSOCIATION

РЕПУБЛИЧКИ ГЕОДЕТСКИ ЗАВОД
REPUBLIC GEODETIC AUTHORITY

ЈП "ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗГРАДЊУ И РАЗВОЈ ГРАДА" ДОО БИЈЕЉИНА
CITY DIRECTORATE OF CONSTRUCTION AND DEVELOPMENT
BIJELJINA

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНО-СТРУЧНИ СКУП
14. ЛЕТЊА ШКОЛА УРБАНИЗМА

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PROFESSIONAL CONFERENCE
14TH SUMMER SCHOOL OF URBANISM

**I ИЗМЕНА ЗАКОНА О ПЛАНИРАЊУ И ИЗГРАДЊИ
II ГЕОСРБИЈА, УРБАНА КОМАСАЦИЈА
III РАЗВОЈНИ КОРИДОРИ СРБИЈЕ И ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ**

**I MODIFICATIONS OF LAW ON PLANNING AND CONSTRUCTION
II GEOSERBIA, URBAN LAND CONSOLIDATION
III DEVELOPMENT CORRIDORS OF SERBIA AND SOUT-EASTERN EUROPE**

31 мај – 02. јун 2018.
May 31-June 2, 2018

Група аутора: I ИЗМЕНА ЗАКОНА О ПЛАНИРАЊУ И ИЗГРАДЊИ / II ГЕОСРБИЈА, УРБАНА КОМАСАЦИЈА / III РАЗВОЈНИ КОРИДОРИ СРБИЈЕ И ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Издавач: Удружење урбаниста Србије, Београд

За издавача: др Александар Јевтић

Уредници:

Др Александар Јевтић
Борко Драшковић

Рецензенти:

Проф. др Александра Ђукић
Др Злата Вуксановић Мацура
Доц. др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски факултет Београд

Научни одбор:

Проф. др Александра Ђукић, Архитектонски факултет Београд, УУС
Др Александар Јевтић, председник Удружења урбаниста Србије
Др Бранкица Милојевић, декан Архитектонско-грађев.-геод. факултета, Бањалука
Др Ратка Чолић, GIZ AMBERO, Архитектонски факултет Београд
Др Драган Јевтић, Министарство за прост. уређ, грађевин. и еко. Републике Српске
Др Ђорђе Милић, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре
Др Божидар Манић, УУС, Институт за архитектуру и урбанизам Србије
Др Ана Никовић, Институт за архитектуру и урбанизам Србије
Доц. др Данијела Миловановић Родић, Архитектонски факултет Београд
Проф. др Дарко Реба, директор Депар. за архитектуру и урбанизам ФТН, Нови Сад
Проф. др Петар Митковић, декан Грађевинско-архитектонског факултета, Ниш
Доц. др Милена Динић Бранковић, Грађевинско-архитектонски факултет, Ниш
Проф. др Драган Коматина Архитектонски факултет Подгорица
Др Злата Вуксановић Мацура, САНУ, Географски инст. „Јован Цвијић“
Проф. др Луција Ажман Момирски, Архитектонски факултет, Љубљана
Проф. др Милена Крљеш, Деп. за арх. и урбанизам ФТН, Нови Сад
Мр Душан Минић, Удружење урбаниста Србије
Мр Миодраг Ференчак, Удружење урбаниста Србије
Мр Мирослав Вујатовић, Бања Лука
Др Верољуб Трифуновић, Удружење урбаниста Србије
Доц. др Драгутин Радосављевић, Удружење урбаниста Србије
Проф. др Весна Златановић Томашевић, Удружење урбаниста Србије

Организационо-програмски одбор:

Зоран Д. Јовановић, Удружење урбаниста Србије и Републички геодетски завод
Др Александар Јевтић, Удружење урбаниста Србије
Младен Петровић, Дирекција за изградњу и развој града Бијељина
Стеван Чукић, Дирекција за изградњу и развој града Бијељина
Пантелија Мићић, Дирекција за изградњу и развој града Бијељина
Милка Павловић, Рума, Удружење урбаниста Србије
Драгана Сиљановић Козодеровић, Сомбор, Удружење урбаниста Србије
Мирољуб Станковић, ЈП Завод за урбанизам Ниш
Марија Пауновић Милојевић, Инфоплан, Аранђеловац
Бранислав Антонић, Удружење урбаниста Србије
Гордана Ђилас, Нови Сад, Удружење урбаниста Србије
Татјана Симоновић, Чачак, Удружење урбаниста Србије
Мр Душан Минић, Крагујевац, Удружење урбаниста Србије
Славица Ференц, Шабац, Удружење урбаниста Србије
Јасна Ловрић, Нови Сад, Удружење урбаниста Србије
Марина Благојевић, Лепосавић, Удружење урбаниста Србије
Гордана Недељковић, Крушевац, Удружење урбаниста Србије
Ивана Јоксимовић, Лесковац, Удружење урбаниста Србије
Светлана Јаковљевић, Удружење урбаниста Србије

Технички уредник: Светлана Јаковљевић

Дизајн корица: Мирела Чукић

Тираж: 150 примерака

Штампа: ЛОГО доо, Бијељина

Година: 2018.

ISBN: 978-86-84275-40-2

ИЗДАВАЧ ЗАДРЖАВА СВА ПРАВА: РЕПРОДУКЦИЈА НИЈЕ ДОЗВОЉЕНА

САДРЖАЈ

I ИЗМЕНА ЗАКОНА О ПЛАНИРАЊУ И ИЗГРАДЊИ	1
<i>Доц.др Драган Јевтић</i> ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР УРЕЂЕЊА ПРОСТОРА И ГРАЂЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ, ИСКУСТВА У СПРОВОЂЕЊУ	3
<i>Стеван Чукић, Бранка Благојевић, Пантелија Мићић</i> УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	19
<i>Проф. др Бранкица Милојевић</i> РЕГУЛАТОРНИ ОКВИР ЗА ИНТЕГРАЛНО УРБАНО ПЛАНИРАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	25
<i>Проф.др Ненад Липовац, Проф.др Светислав Поповић</i> НОВИ ЗАКони – СТАРЕ НЕДОРЕЧЕНОСТИ	33
<i>Мр Миодраг Ференчак</i> ДОБАР ГРАД И ЗАКОН О УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНИРАЊУ У СРБИЈИ	43
<i>Др Жаклина Глигоријевић, Ана Граовац</i> У СУСРЕТ РЕФОРМИ УРБАНИСТИЧКЕ РЕГУЛАТИВЕ У СРБИЈИ - ПРАКТИКУМ: КАКО ДО КВАЛИТЕТНОГ УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНА ПО МЕРИ ЛОКАЛНЕ УПРАВЕ	53
<i>Мр Душан Минић</i> СУСРЕТАЊЕ УРБАНИЗМА СА КРУПНИМ ДЕМОГРАФСКИМ ПРОМЕНАМА У СВЕТУ И СРБИЈИ	61
<i>Татјана Симоновић, Небојша Јелушић</i> ПЛАН ГЕНЕРАЛНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ СТРАТЕШКОГ И ДОКУМЕНТА ЗА НЕПОСРЕДНУ ПРИМЕНУ	71
<i>Др Злата Вуксановић Мацура, Ангелина Банковић</i> УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ ГРАДОВА У СРБИЈИ: ПИТАЊЕ СТАТУСА КУЛТУРНОГ ДОБРА	81
<i>Др Жаклина Глигоријевић, Ана Граовац</i> ЗАКОНСКИ ОКВИР КАО ОСНОВ ЗА КВАЛИТЕТАН ПЛАН? ЛЕКЦИЈЕ О УПРАВЉАЊУ, ПЛАНИРАЊУ И КОМУНИКАЦИЈИ ИЗ 70 ГОДИНА ИСКУСТВА УРБАНИСТИЧКОГ ЗАВОДА БЕОГРАДА	91
<i>Др Верољуб Трифуновић, Лазар Мандић</i> РАЗВОЈ УРБАНИСТИЧКЕ СТРУКЕ У КРАГУЈЕВЦУ ТОКОМ ДВА ВЕКА МОДЕРНЕ ИСТОРИЈЕ СРБИЈЕ	99
<i>Др Наташа Чолић, др Омиљена Целебџић</i> ПРАКСА ПАРТИЦИПАТИВНОГ ПЛАНИРАЊА У СРБИЈИ - СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ	105
<i>Проф. др Весна Златановић Томашевић</i> ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ	113
<i>Јелена Вељанчић</i> УРБАНИСТИЧКО И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ У ОКВИРИМА ПРЕЛАЗНОГ ПЕРИОДА У ПРОЦЕСУ ПРИБЛИЖАВАЊА ИЛИ ПРИКЉУЧЕЊА ЕУ	119
<i>Мара Ј. Јевтић</i> ИСТОРИЈА ПЛАНИРАЊА ГРАДОВА У СРБИЈИ – ОБЛАСТ ПЕЈЗАЖНЕ АРХИТЕКТУРЕ	127
II ГЕОСРБИЈА, УРБАНА КОМАСАЦИЈА	135
<i>Милена Ивановић., Немања Паунић, Србислав Станојловић</i> ИНВЕСТИЦИОНЕ МАПЕ – ТРЕНУТНИ СТАТУС И МЕХАНИЗМИ УКЉУЧИВАЊА У НИГП	137
<i>Немања Паунић, Милена Ивановић, Дарко Вучетић</i> ФУНКЦИОНАЛНОСТ ДИГИТАЛНЕ ПЛАТФОРМЕ И ЊЕНА ПРИМЕНА У УРБАНИСТИЧКОМ И ПРОСТОРНОМ ПЛАНИРАЊУ	145

<i>Ивана Штрбац, Дарко Вучетић</i> ГЕОСЕКТОР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – СТАТУС И ПЛАНОВИ.....	153
<i>Дарко Вучетић, Василија Живановић</i> ЗАКОН О НАЦИОНАЛНОЈ ИНФРАСТРУКТУРИ ГЕОПРОСТОРНИХ ПОДАТАКА – ЧИЊЕНИЦЕ И ПЛАНОВИ.....	163
<i>Зоран Стојановић</i> РГЗ – МОГУЋНОСТ УНАПРЕЂЕЊА ПОСТУПКА УРБАНЕ КОМАСАЦИЈЕ	171
<i>др Милена Динић Бранковић, Тања Обрадовић, Милица Игић, др Петар Митковић</i> УРБАНА КОМАСАЦИЈА КАО ИНСТРУМЕНТ РАЦИОНАЛНОГ КОРИШЋЕЊА ГРАЂЕВИНСКОГ ЗЕМЉИШТА – ТЕОРИЈСКИ ОКВИР И ПОТЕНЦИЈАЛИ ПРИМЕНЕ НА ПРИМЕРУ ГРАДА НИША	187
III РАЗВОЈНИ КОРИДОРИ СРБИЈЕ И ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ.....	197
<i>Др Неда Живак, М.Сс Марко Иванишевић, М.Сс Марјан Марјановић</i> ЗНАЧАЈ КОРИДОРА VС ЗА ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ/ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	199
<i>Проф.др Велимир Шећеров, Проф.др Борислав Стојков, Проф.др Дејан Филиповић, Проф.др Богдан Лукић</i> ПЛАНСКИ ОСНОВ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ – ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ.....	205
<i>Проф.др Нусрет Мујаџић</i> УКЉУЧИВАЊЕ ПРОСТОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ НА РАЗВОЈНЕ КОРИДОРЕ ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ СА ПОСЕБНИМ АКЦЕНТОМ НА ПОВЕЗИВАЊЕ СА СРБИЈОМ	213
<i>Зоран Кордић, др Александар Јевтић</i> СТУДИЈА МРЕЖЕ БИЦИКЛИСТИЧКИХ РУТА И БИЦИЛИСТИЧКИХ ЦЕНТАРА АП ВОЈВОДИНЕ	223
<i>Зоран Хебар</i> ВАЖНИЈИ КОРИДОРИ НА ПОДРУЧЈУ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ.....	231
<i>Милица Лазаревић, Проф. др Александра Ђукић, Бранислав Антонић</i> УРБАНА РЕГЕНЕРАЦИЈА ОТВОРЕНИХ ЈАВНИХ ПРОСТОРА СМЕДЕРЕВА	241
<i>Доц.др Данијела Миловановић Родић, Бојена Стојић</i> ИНТЕГРАЛНИ ПРИСТУП ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ ДУНАВСКОГ РЕГИОНА: ПРИКАЗ ПЕДАГОШКОГ МОДЕЛА И ОСТВАРЕНИХ РЕЗУЛТАТА – МАСТЕР ТЕЗА	253
<i>Ивана Савић, Проф. др Александра Ђукић, Бранислав Антонић</i> УРБАНА РЕГЕНЕРАЦИЈА БРАУНФИЛД ЛОКАЦИЈА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ГРАДА СМЕДЕРЕВА И КОМПЛЕКСА СТАРЕ ЖЕЛЕЗАРЕ.....	263
<i>Вања Вујановић, Проф. др Александра Ђукић, Бранислав Антонић, Јелена Марић</i> БРАУНФИЛД РЕГЕНЕРАЦИЈА КРОЗ УВОЂЕЊЕ КРЕАТИВНИХ ИНДУСТРИЈА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ИНДУСТРИЈСКЕ ЗОНЕ „ГОДОМИНСКО ПОЉЕ“ У СМЕДЕРЕВУ	273

Ивана Савић
Проф. др Александра Ђукић
Бранислав Антонић

УРБАНА РЕГЕНЕРАЦИЈА БРАУНФИЛД ЛОКАЦИЈА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ГРАДА СМЕДЕРЕВА И КОМПЛЕКСА СТАРЕ ЖЕЛЕЗАРЕ¹

Током друге половине 20. века широко распрострањена криза многих индустријских сектора допринела је, између осталог, настанку напуштених индустријских подручја, данас познатих под називом браунфилд локација. Урбана регенерација оваквих подручја је неопходна за одрживи развој града са циљем очувања и оживљавања индустријског наслеђа, пошто оно има историјску, техничку и друштвену вредност. Поред тога, оно представља место колективног сећања чија је улога битна у стварању идентитета града и његових грађана. Студија случаја ће бити спроведена у Смедереву, граду богатог и разноврсног културног и индустријског наслеђа, са посебним освртом на комплекс Старе железаре чијим отварањем је почетком 20. века Смедерево постало привредно-индустријски центар. У раду ће бити дат предлог урбане регенерације комплекса са циљем очувања идентитета овог напуштеног простора, његовог бољег умрежавања са Дунавом, на чијој обали се налази, и његовог активирања у културном животу града. Ово ће бити спроведено поређењем локалног контекста у Смедереву, са нагласком на приказ индустријског и културног наслеђа, са теоријским поставкама и примерима добре праксе по питању урбане регенерације кроз потенцирање локалног идентитета.

Кључне речи: Индустријско наслеђе, браунфилд, идентитет, град, Смедерево

During the second half of the 20th century a widespread crisis of numerous industrial sectors² contributed to the appearance of derelict industrial areas, today known as brownfields. The urban regeneration of these areas is indispensable for sustainable city development, with respect to its preservation and the revival of the industrial heritage. Industrial heritage also possesses historical, technical, social value. In addition, it represents a place of collective memory, whose role is important in the creation of the identity of a city and its citizens. The case study will be conducted in Smederevo, a city of rich and diverse cultural and industrial heritage, with a special emphasis on the Old Ironworks complex, which was opened in the early 20th century and made Smederevo an important industrial centre. The paper will present a proposal for urban regeneration of the complex in order to preserve the identity of this abandoned area, its better networking with the Danube, on whose bank it is situated, and its activation in the cultural life of the city. This will be done by comparing local context in Smederevo, with an emphasis on the presentation of industrial and cultural heritage, with theoretical settings and the examples of the good practice of urban regeneration through the enhancement of local identity.

Keywords: industrial heritage, brownfield, identity, city, Smederevo

¹ Ивана Савић, инж. арх, студент 2. године мастер студија Интегрални урбанизам на Архитектонском факултету Универзитета у Београду
Др Александра Ђукић, дипл. Инж. арх, ванредни професор Архитектонског факултета Универзитета у Београду
Бранислав Антонић, дипл. инж. арх., асистент Архитектонског факултета Универзитета у Београду

² Овај рад је урађен је за потребе међународног научног пројекта „DANURB: DANube Urban Brand“, финансираног од стране Европске уније у оквиру INTERREG Danube програма прекограничне сарадње у подунавској регији.

1. УВОД

Урбана регенерација објеката индустријског наслеђа убраја се међу пројекте који доприносе заштити и одрживости животне средине, а концепти пренамене и поновне употребе напуштених објеката усвојени су као општеприхваћен модел третирања наслеђа (Edensor, 2005). Препознавање важности заштите и поновног коришћења индустријског наслеђа за развој градова, резултат је разумевања културног наслеђа као ресурса на којем се заснива будући одрживи развој (Stojanović, 2018). Стога се у раду разматра појам урбане регенерације индустријског града у време пост-индустријског развоја, са посебним освртом на места напуштених индустријских подручја, данас познатих под називом *браунфилд локација* (Perović & Kurtović - Folić, 2012).

У раду је представљен проблем комплексности регенерације браунфилд локација и индустријских објеката који нису више у употреби, у којима нема „живе индустрије“ и који би, сходно томе, могли добити нову намену у складу с потребама и интересом заједнице. Проблем очувања индустријског наслеђа вероватно произилази из непрепознавања вредности које оно са собом носи. Поставља се питање сложености приступа теми индустријског наслеђа и онога што чини његове материјалне, и још важније, нематеријалне вредности (Simonović & Vujučić, 2014). Запостављање нематеријалних вредности индустријског наслеђа или значења садржаних у сећању на живот и рад, један је од основних проблема одрживе заштите наслеђа. Недостатак разумевања многобројних нематеријалних вредности које напуштене локације индустријског наслеђа поседују и поруке које носе, доводи не само до њихове деградације, већ и до изобличења колективног идентитета, заснованог на индустријској прошлости ().

Полигон на којем се спроводи истраживање је Смедерево, са посебним освртом на браунфилд локације некадашње индустрије. Међу њима је препознат комплекс Старе железаре као важно чвориште на Дунаву, чијом регенерацијом би се допринело не само оживљавању града и његовој бољој умрежености, већ и потврђивању локалног идентитета који се несумњиво за овај простор везује.

Циљ овог рада је приказ значаја регенерације напуштених индустријских простора и њихове реинтеграције у социјални, економски и еколошки контекст града. Посебна пажња се посвећује разумевању комплексности теме друштвене вредности индустријског наслеђа, засноване на интеракцији друштвених група и места наслеђа којем припадају и у вези са којима граде колективни идентитет. Стога је питање идентитета кључно за разумевање значења места и у односу на то се приступа могућим облицима урбане регенерације и поновног коришћења напуштених простора бивших индустријских градова.

У првом делу рада, представљен је теоријски оквир везан за значај индустријског наслеђа у стварању друштвених вредности и идентитета. Методолошки апарат обухвата анализу примера добре праксе, који је биран тако да се поставе смернице за праксу браунфилд регенерације и активирања индустријског наслеђа у контексту града Смедерева. У другом делу рада спроведене су анализе самог полигона (Смедерево) и зарад стварања информационе основе анализирани су и просторни планови града који обухватају теме индустријског наслеђа, као и истраживање примарне литературе у вези развоја Смедерева. Имајући у виду да предмет овог истраживања захтева увид у став грађана према њиховом окружењу, примењена је анкета према којој се испитује однос грађана према свом окружењу у односу на пет елемената слике града Кевина Линча. У раду ће бити представљен део који се односи на став грађана према градским обележјима који доприносе идентитету града.

2. ИНДУСТРИЈСКО НАСЛЕЂЕ КАО СТВАРАЛАЦ ИДЕНТИТЕТА

2.1. Индустријско наслеђе и урбана регенерација

Дефиниције индустријског наслеђа, од самих почетака проучавања ове области, инсистирају на широком приступу, као и на одбацавању ригидних граница у одређењу овог сегмента баштине. Индустријско наслеђе обухвата фрагменте индустријске културе који имају историјску, техничку, друштвену, архитектонску или научну вредност. Индустријско наслеђе чини најразноврснија материјална и нематеријална заоставштина: објекти, машине, радионице, млинови, фабрике, рудници, складишта, продавнице, места за производњу и

пренос енергије, саобраћајна инфраструктура, радничке колоније и нематеријално наслеђе. (TICCIH, 2003).

Поставља се питање шта се догађа са објектима који се третирају као индустријско наслеђе, и зашто не би управо они били главни носиоци урбане регенерације која би се темељила на постојећим вредностима и карактеру који град већ поседује? Проблем који се јавља када је у питању индустријско наслеђе је, поред видне деградације којој су ти објекти временом изложени, и постепено губљење *идентитета места* које је за њих било карактеристично. Тема овог рада је управо улога индустријског наслеђа у урбаној регенерацији и његов значај за колективну меморију локалног становништва. Индустријско наслеђе, на тај начин представља средство путем којег се постиже побољшање слике града и ради на стварању јачег идентитета.

Значај индустријског наслеђа се може видети кроз његову валоризацију, и она се може извршити на неколико различитих нивоа (Цизлер, 2016):

- 1) историјски ниво – истиче сведочанство о епохи индустријализације, која је како у свету, тако и у Србији, донела модернизацију, урбанизацију и савремено доба (изградња фабричких зграда, стамбених насеља, јавних установа);
- 2) технолошки ниво – оличен у очувању машина и постројења, која су својевремено представљала револуционарне проналаске;
- 3) архитектонски ниво – огледа се у примени нових грађевинских материјала и конструктивних система, који су веома значајни за локално градитељско наслеђе;
- 4) друштвени ниво – најкомплекснији је за разумевање, јер наглашава питање идентификовања са наслеђем и кризу идентитета након деиндустријализације

2.2. Значај идентитета и меморије за локалну заједницу

Хајден (Hayden, 1995) и Кастело (Castello, 2006) истичу значај меморије и историје на људску перцепцију простора и стварању сопственог идентитета. Како Михајлов наводи (Mihajlov, 2009), *јавни интерес* представља тежњу становништва да заштити постојећу слику места и одбрани идентитет окружења, процес усвајања слике траје десетинама година, а у неким случајевима и више од једног века. Стога фабрички димњаци, као реликти некадашње производње или транспорта, сада служе као доминанте – репери по којима се локално становништво оријентише, и као својеврсна тежишта заједница. Из овога проистиче да је идентитет комплекса – предмета регенерације, неретко тесно повезан са личним идентитетом.

Индустријско наслеђе представља сећање на живот обичних људи које је било свакодневно окружење за генерације радника, показатељ је индустријског напретка, значајно по својој архитектури (TICCIH, 2003). Оно би могло бити од великог значаја, поготово у садашњем времену глобализације и хомогенизације култура, идентитета и простора. Еденсор (Edensor, 2005) говори о алтернативној естетици индустријских руина и њиховом значају у (пре)дизајнираним модерним градовима у којима је најдоминантнији комерцијални утицај. Он указује на различите активности које се могу одвијати управо унутар индустријских руина, и упозорава на њихов нестанак путем политика које потенцирају хомогени развој. Како Мерсиу наводи (Merciu et al., 2014) индустријско наслеђе представља део државне културе и одраз је степена цивилизације која је достигнута у одређеном тренутку времена.

Релф (Relph, 1976) тврди да се емоционални аспект везивања индустријског наслеђа односи на интензитет памћења, који се разликује на основу личних емоција и искуства индустријског наслеђа. У литератури се чешће помињу позитивна искуства и емоције везане за индустријску прошлост. Међутим, често се запоставља да постоје супротстављени ставови према којима је индустријско наслеђе симбол социјалних неједнакости и класних сукоба, а индустријску активност гледа кроз призму озбиљних радних услова. Да би се дефинисао интензитет меморије индустријског наслеђа, важно је да ли постоје позитивна или негативна емоционална значења која се приписују наслеђу, или идентифицира апатија, а вредност интензитета је мање важна. Интензитет сећања на индустријско наслеђе је првенствено предмет квалитативног истраживања везивања места, који се бави питањем значења места, а не квантитативна, која се баве питањем колико она значе. Интензитет памћења утиче на позитиван или негативан карактер целокупне слике индустријског наслеђа, што је важно за усмеравање урбанистичких интервенција у циљу очувања и побољшања слике, или потпуног трансформисања негативне слике и стварања нове позитивне слике места .

Бројни аутори се фокусирају на поновно коришћење и пренамену индустријских објеката као методу за унапређења простора, стварања слике места, економског напретка и промоције. Градови раде на стварању сопственог идентитета који би служио њиховој промоцији, од које би се постигли додатни бенефити. Градови који су прошли кроз пад индустрије су принуђени да створе нове могућности за економски раст и развој, а сматра се да би проналажење фактора идентитета попут индустријског наслеђа могло да има позитивног удела у томе.

2.3. Индустријско наслеђе и одрживи развој

Концепција одрживог развоја је постала општеприсутна у глобалној дебати, а различити актери користе овај појам како би изразили различите визије везане за привреду, животну средину и друштво. Свима је заједничко то што се истиче развој који задовољава потребе садашњих генерација, без могућности угрожавања задовољавања потреба будућих генерација (Adams, 2009).

Одрживи развој објеката индустријског наслеђа се посматра као катализатор просторно и друштвено широк промена, које укључују и анализу потреба заједница локалног становништва. Овде је акценат на поновној употреби индустријских постројења, што пружа шансу за укључивање локалног становништва у процесе реконструкције индустријског наслеђа. Таква реконструкција у последњих неколико деценија уважава карактер и интегритет тих објеката (IHU, 2013). У садејству са економским питањима и инвестицијама, индустријско наслеђе се веома често види као ресурс за развој туризма. Туризам индустријског наслеђа се базира на (Feifan Xie, 2015):

- 1) обиласку индустријских музеја, екстеријера и предела.
- 2) поштовању естетских вредности архитектуре и артефаката и
- 3) уживању у нематеријалној баштини кроз учествовање у културним догађајима који су засновани на индустријској традицији.

3. ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ - ПАРК ДОРА, ТОРИНО, ИТАЛИЈА

- *A landscape reinvents itself* (Desiderio, 2012)

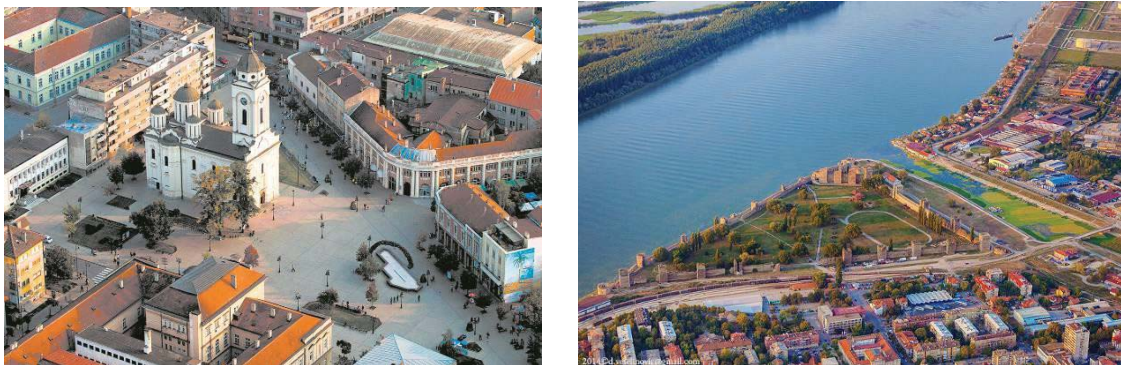
Парк „Дора“ је постиндустријски градски парк који се налази у Торину, у Италији, у непосредној близини историјског градског центра. Представља централни део такозване „Спине 3“ (итал. *Spina 3*), површине веће од милион m², где су почетком 20. века изграђене велике фабрике (Фијат Феријере, Мишелин, Савиљано и Параки), искористивши близину реке и железничке пруге. Фабрике су престале са радом и затворене у општем паду индустрије 1980-их. На њиховом месту је остала велика браунфилд локација у самом центру града. Програм урбане обнове (итал. *Programma di riqualificazione urbana PRIU*) покренут је 1998. године како би се ово постиндустријско подручје обновило и добило нову намену. Међународни конкурс за парк отворен је 2004. године; иза победничког пројекта је био тим предвођен архитектом Питер Лац, творцем чувеног Пејзажног парка у Дуизбургу (нем. *Landschaftspark Duisburg Nord*), у области Рур у Немачкој. Цели парк, који покрива површину од 45 ha, добио је назив по реци Дора Рипарија (итал. *Dora Riparia*) која прелази подручје са запада на исток. Афирмацијом постојећих остатака индустријског наслеђа, Парк Дора представља пример новог схватања урбаних пејзажа као представника транзиције друштва.

Слике 1-3.: Остаци индустрије и пејзаж Парка Дора у Торину (Извор:<https://www.architonic.com/>)

Пример урбане регенерације индустријског наслеђа у Торину је препознат као позитиван пример реинтеграције напуштених и деградираних подручја у активни живот града. Нови градски пејзаж је створен кроз оживљавање и пренамену остатака некадашњих фабрика. Од велике важности је била конзервација и трансформација индустријског наслеђа. Поред јаке везе са идентитетом места, она такође представља иновативни и позитивни импулс за развој града захваљујући својој новој намени. На месту некадашњих деградираних подручја је створен парк, нова зелена оаза града, са својих пет зона које окружују некадашња индустријска постројења. Свака зона је добила назив у складу са претходним комплексом који је то место окупирао, и добила своју тематску намену. Тако је огромна структура ходника некадашњег челичног млина *Витали* данас постала активан центар парка. Након што је некадашњи индустријски објект очишћен од спољашње мембране (зидова) и великих преосталих делова крова, једини задржани високочелични црвени стубови сада изгледају попут „футуристичке џунгле“, и стварају идентитет новог/старог места. Бујна вегетација и јавни живот преузели су ово вештачко окружење, док се огромне бетонске куле и темељи претварају у фантастична игралишта. Челична конструкција која још има кров постала је наткривени јавни простор који се користи у најразличитије сврхе. Парк Дора у Торину дефинитивно задовољава критеријуме на основу којих треба да се приступи регенерацији браунфилд локација некадашњих индустријских постројења и одржавању идентитета места, стога је и изабран као адекватан пример за могуће правце интервенција на предметном полигону Смедерева.

4. ИСТРАЖИВАЧКИ ПОЛИГОН - СМЕДЕРЕВО

Слике 4 и 5. Главни градски трг у Смедереву и Смедеревска тврђава и Дунав (Извор: <http://srbijauslici.blogspot.rs>)

Град Смедерево представља управно седиште Подунавског округа и налази се у средишњем делу Србије. Оно представља град богатог и разноврсног културног и индустријског наслеђа. Његова позиција на другој по величини, а у привредном смислу најважнијој европској реци, Дунаву, одувек је представљала велики потенцијал за развој. Управо због добрих геоморфолошких карактеристика, Смедерево је представљало адекватно подручје за развој индустрије, поред осталих привредних грана. Данас, као значајан индустријски центар, поред активне индустрије он поседује и неколико браунфилд локација које могу бити од значаја за будући развој града.

4.1. Развој и положај индустрије у Смедереву

Почетак индустрије у Смедереву везан је за подизање прве ливнице 1879. године. Али тек тридесетак година касније, почетком 20. века, створени су услови за прерастање Смедерева из претежно занатско-трговачке вароши у привредно-индустријски центар овог дела Србије. Оснивају се прве радионице и фабрике које ће годинама потом израсти у значајне привредне субјекте. У фебруару 1913. године почиње са радом Српско акционарско рударско и топионичко друштво САРТИД, чијим оснивањем ће се означити значајан будући период у ком Смедерево постаје град индустрије (Гујаничић, Стојковић, 2013).

ИНДУСТРИЈСКЕ ЗОНЕ:

- 1) Годоминско поље - Већина данас активних индустријских предузећа лоцирана је у Индустријској зони у Годоминском пољу која се налази у североисточном делу града и одликује је добра саобраћајна повезаност. Индустријска зона у Годоминском пољу, североисточно од града, подељена је на неколико подзона. Ради се о привредној зони која је недовољно просторно заокружена, некомплетно садржаја али великих просторно-развојних могућности. Назив индустријска зона потиче, пре свега од почетних, иницијалних и за сада преовлађујућих индустријских активности у њој, али је присутан и други привредни садржај мање или више комплементаран индустријско-производним активностима у зони. Она обухвата постојећу индустријску зону површине 101,3 ha у којој је лоциран највећи број индустријских предузећа, изражене диверсификоване структуре.
- 2) Нова Железара - Индустријска зона Железаре Смедерево лоцирана 7 km југоисточно од града, уједно и најзначајнији пол развоја града, везана је за производњу сировог гвожђа и челика, односно сегмент црне металургије. Обухвата површину од око 300 ha. Специфична врста, количине и начин производње у оквиру зоне ствара изузетно велики еколошки притисак на све елементе окружење те је реч о простору са највишим степеном угрожености животне средине.
- 3) Стара Железара - Индустријска зона западно од центра, традиционална зона Старе железаре, површине од 21 ha, такође је моноструктурног карактера и високих вредности техно-економских карактеристика. У почетним фазама развоја била је битан агломеративни елемент у просторној структури града, али временом постаје уско грло развоја у сталном конфликту са околним садржајем и препрека обухватнијем и примернијем развоју дунавског приобаља. Из тог разлога, треба тежити пренамени производно-индустријске функције ка туристичко-културном садржају кроз формирање различитих модела културолошких пројеката.

Слика 6. Индустријске зоне у подунавском делу Смедерева: 1. Комплекс Старе железаре (браунфилд); 2.Стари млин (браунфилд) 3 и 4.Индустријска зона Годоминско поље; 5. Желвоз (Аутор: И.Савић)

4.2. Анализа планске документације

Просторни план града Смедерева (Службени лист града Смедерева, бр. 03/11) представља главни документ за управљање градом. Хоризонт плана је 2020. година, која представља период резервисан за предузимање мера и акција и нарочито усмеравање одређених активности са циљем остваривања стратешких развојних идеја и решења дугорочног просторног и општег развоја града Смедерева у ширем регионалном контексту и на нивоу Републике. Полазни основ за дефинисање планских решења на територији града Смедерева јесте примена и поштовање дефинисаних општих принципа просторног развоја, као и основних циљева, у складу са документом вишег реда, Просторним планом Републике Србије. Генерални урбанистички план Смедерева садржи измене и допуне из Просторног плана, као смернице за даљу урбанистичку разраду градског подручја и приградских насеља. На основу планске документације, анализирана је тема индустрије, кроз недостатке простора и смернице унапређења садржане у ова два документа.

Табела 1. Анализа Просторног Плана града Смедерева и Генералног урбанистичког плана Смедерева на тему индустрије

Просторни план Смедерева и Генерални урбанистички план Смедерева	
ИНДУСТРИЈА	
Недостаци простора	Смернице унапређења
<ul style="list-style-type: none">- Структуре индустрије су недовољно усклађене у односу на развојни потенцијал града;- Нарушен квалитет животне средине;- Конфликт производних и осталих градских функција	<ul style="list-style-type: none">- Задржати диверсификовану структуру индустрије;- Дислоцирати индустрију из централног градског ткива и осталих привредних активности;- Модернизација и примена савремених технологија у производњи;- Регенерација браунфилд локација -Пренамена производне функције ка туристичко - спортско - рекреативном садржају

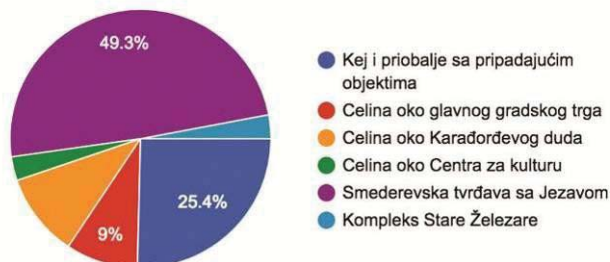
4.3. Комплекс Старе железаре

На основу Просторног плана града Смедерева, у зони Старе железаре у контексту свеукупног развоја, подстиче се пренамена производне функције ка туристичко-спортско-рекреативном садржају, формирању индустријско-културног центра (различити модели уметничких пројеката – мултимедијални садржаји, специфични музеј индустрије, допунске активности: занатство, трговина, комерцијалне услуге, спорт и сл.) (Генерални урбанистички план Смедерева, 2011). Остаје отворено питање временске реализације наведених пројеката и програма развоја. Комплекс Старе железаре, на површини од око 21 ha, који је у процесу приватизације Сартида, као део тада приватизоване Слободне зоне Сартида, добио новог власника - и данас чини компактну просторну целину, без интегралне привредне делатности, али са појединачним погонима различитих субјеката који обављају делатност користећи некада изграђене објекте и логистичку инфраструктуру унутар комплекса (железница, претоварни капацитети и др.); даље активирање и развој постојећих погона унутар ове целине у привредној функцији неприхватљив је са становишта локацијских и логистичких карактеристика комплекса (интегрисаност у урбано ткиво, немогућност одвијања тешког теретног и железничког саобраћаја, неопходног за функционисање комплекса и др.), те је реална претпоставка његове постепене трансформације у будућности у правцу развоја функција културе, туризма, услуга.

Слике 7-9: Комплекс Старе Железаре у Смедереву (Аутор: М. Ристовић)

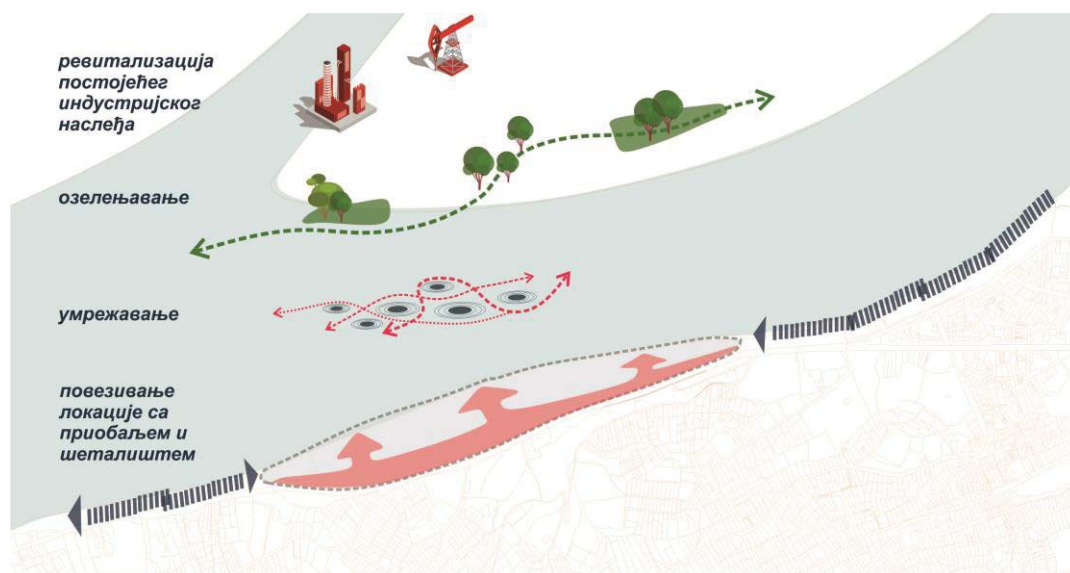
4.3.1. Значај комплекса на стварање идентитета места

Слика 10. Резултати анкете на питање "Које суседство/крај/просторну целину издвајате по препознатљивости на ширем подручју Смедерева?" (Извор: анкета спроведена у Смедереву, 2018.)

На основу спроведене анкете, на питање везано за обележје града, може се приметити да је поред оних очитих попут Смедеревске тврђаве, кеја и градског трга, одређени проценат испитаника препознао и комплекс Старе железаре као просторну целину препознатљиву на ширем подручју Смедерева. То је веома значајан податак, јер и поред културних добра од изузетног значаја (Тврђава) који су од важности не само за локални ниво, већ и много шире, препознат је и комплекс индустријског наслеђа, за који се може потврдити да је битан за стварање идентитета локалног становништва.

4.3.2. Предлог интервенције са циљем регенерације комплекса Старе железаре и његове боље интеграције у градску мрежу

Слика 11. Мапирање циљева урбане регенерације комплекса Старе Железаре (Аутор:И.Савић)

Циљеви везани за регенерацију комплекса Старе железаре:
 (1) Ревитализација постојећег индустријског наслеђа

- (2) Озелењавање локације
- (3) Умрежавање унутар саме локације
- (4) Повезивање локације са приобаљем и шеталиштем
- (5) Умрежавање локације у културни живот града

Програм се базира на претходно наведеним циљевима везаним за развој пројекта. Примарна ставка јесте задржавање објеката индустријског наслеђа који су довољно очувани и пружају могућност за регенерацију и поновно коришћење. Управо би они представљали чворишта и у односу на њих се формира даља организација простора и активности. Објекти би били коришћени у намену културе и образовања, али би служили и као елементи вишенаменског полуотвореног јавног простора. Кроз читаву локацију би се прожимао зелени коридор, који би се надовезао на већ постојеће зелене површине у граду, и на тај начин подстакло и овај вид умрежавања. Већ постојећа тампон зона зеленила у односу на Горанску улицу би се продужила, чиме би се додале зелене површине. Други вид умрежавања би био попречни, односно ка реци, и подужни, као продужетак већ постојећег шеталишта. Имајући у виду да се постојеће шеталиште завршава управо на почетку данас неактивног комплекса железаре, циљ је његово проширење и боље умрежавање, како са остатком града тако и ка реци. Централна зона локација би била мешовите намене, културних, рекреативних и комерцијалних садржаја. На тај начин би се простор оживео и представљао централно место дешавања и активности овог комплекса, уз музеј, галерије, просторе за радионице, изложбе, кафиће, итд. Тако активиран простор би постао нова зона у културном животу града, место прожимања старог и новог, где се остаци некадашње индустрије активирају у свакодневни градски живот. Оживљавањем овог комплекса би се допринело бољој умрежености града, његовој већој атрактивности, стварајући тако зону која би привлачила како локалне становнике, тако и посетиоце на ширем подручју Дунавског правца.

5. ЗАКЉУЧАК

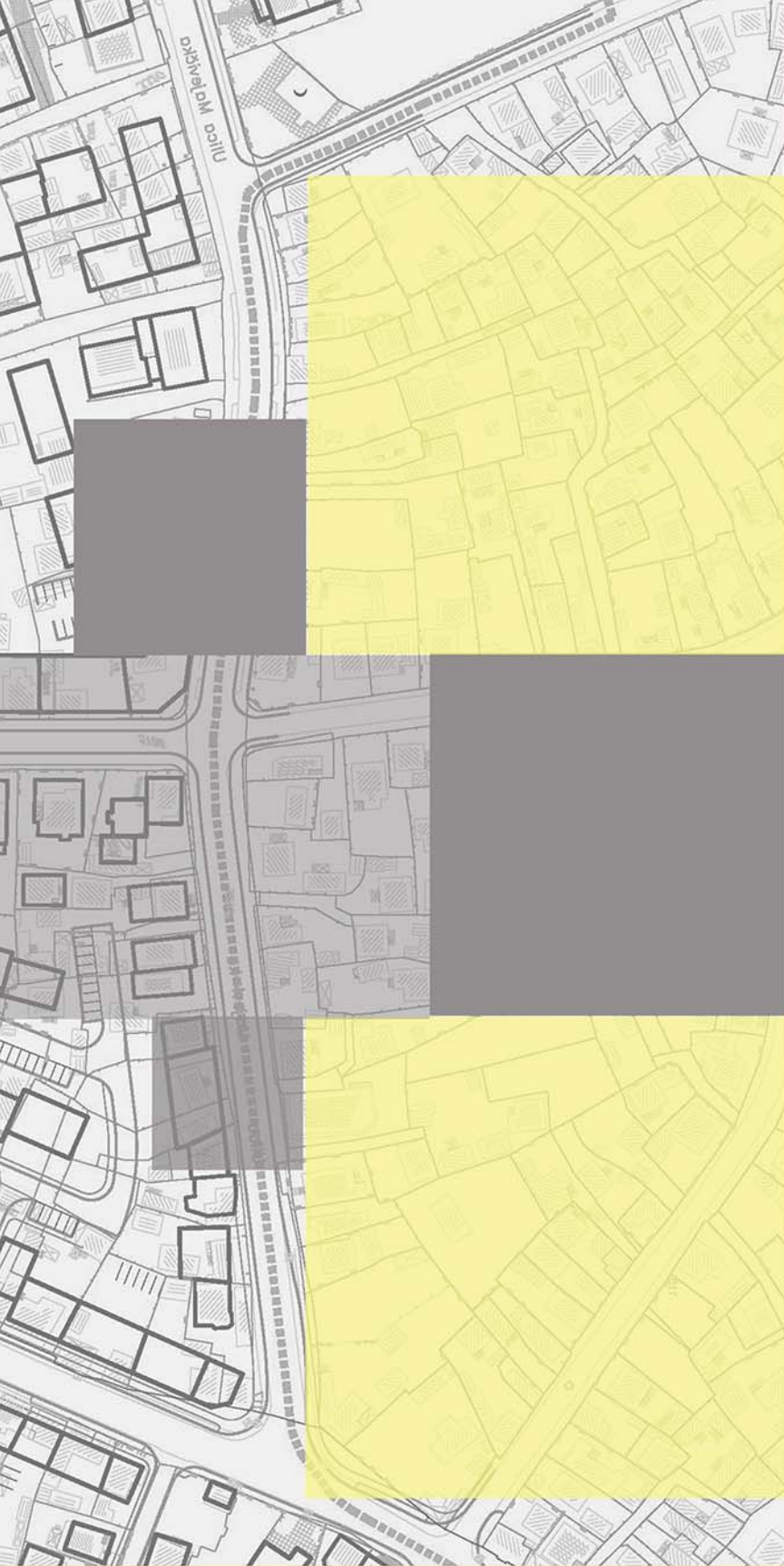
Индустријско наслеђе се посматра као културни предео који проистиче из интеракције друштвених група и простора којем припадају, а у вези са којима граде колективни идентитет и културна значења кроз слојевит и сложен однос. Друштвене вредности индустријског наслеђа представљају важан удео у стварању идентитета грађана. Планирање интервенције које не поштују постојећу урбану структуру и друштвени карактер заједнице могу допринети губитку значења одређеног места. То значи да се не ревитализује само њихова функција, већ и начин презентације наслеђа и колективног идентитета кроз њихову поновну употребу као браунфилд локације. Губитком значајних градских места може се угрозити повезаност становника са местом, што може резултирати стварањем осећаја отуђења. На основу примера из Италије може се видети како се урбаном регенерацијом може унапредити читљивост града, његова урбана интеграција и мобилност, како чак и места некадашњих индустрија могу постати зелени квартави града, и пре свега то да се адекватном регенерацијом и реактивацијом индустријских објеката може успоставити адекватан однос према наслеђу, што води ка очувању идентитета. Након анализе литературе, резултата анкете и обиласка локације може се закључити да индустријско наслеђе у Смедереву поседује довољно очуване елементе да се као такво може сматрати битним за идентитет града.

Регенерацијом Старе железаре би се допринело активирању руинираног простора који би, пренаменом, од уског градског грла постало место где се постојећи индустријски објекти реинтегришу у активан градски живот. На тај начин би се, задржаним објектима одржао карактер места и очувао његов идентитет, док би се увођењем нове намене тај простор поново активирао и добио нову улогу у културном животу града.

6. ЛИТЕРАТУРА

- Adams, B. (2009). *Sustainable development*. In D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M. Watts, & S. Whatmore, *The Dictionary of Human Geography* (pp. 739-749). John Wiley & Sons.
- Bothmann, F., Kerndlmaier, R., Koffeman, A., Mandel, K., & Wallbank, S. (2006). *A guidebook for Riverside Regeneration. Artery: Transforming riversides for the future*. Springer.
- Castello, L. (2006). *City & Time and Places: Bridging the Concept of Place to Urban Conservation Planning*. *City & Time*, Vol.2 , 59-69.

- Cizler, J. (2012). *Urban regeneration effects on industrial heritage and local community - Case study: Leeds, UK*. *Sociologija i prostor*, 50, 223-236.
- Desiderio, G. (2012). *Transformation of former industrial land: Parco Dora in Turin*. *Paesaggio Urbano*, 30-47.
- Đukić, A., Špirić, A., Antić, B., & Ristović, M. (2018). *The Role of Industrial Heritage in Preserving the Identity of a City: Case Study Smederevo*. *Proceedings of Contemporary theory and practice in construction XIII" Conference*. May 24-25, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina (in publication).
- Edensor, T. (2005). *Industrial Ruins: Spaces, Aesthetics and Materiality*. Oxford: Berg Publishers.
- Feifan Xie, P. (2015). *Industrial Heritage Tourism*. Bristol, Buffalo, Toronto: Channel View Publications.
- Gujaničić, M., & Stojković, J. (2013). *100 godina SARTID-a*. Smederevo.
- Hamilton, I., Dimitrovska Andrews, K., & Pichler-Milanović, N. (2005). *Transformation of cities in central and Eastern Europe: Towards globalization*. Tokyo: United Nations University.
- Hayden, D. (1995). *The Power of Place: Urban Landscapes as Public History*. Cambridge: MIT Press.
- Marković, A., Piper, V., Ranković, V., & Mrkić, V. (2007). *Smederevo - Mali vodič kroz kulturnu baštinu*. Smederevo: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Smederevo.
- Merciu, G.-L., Merciu, F.-C., Cercleux, A.-L., & Draghici, C. (2014). *Conversion of industrial heritage as a vector of cultural regeneration*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 122, 162-166.
- Mickovski, G. (2015). *Transformacija industrijskih prostora u kontekstu post-socijalističke tranzicije grada Skoplja (Doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet Univeziteta u Beogradu, Srbija)*. Retrieved from <https://eteze.bg.ac.rs/>
- Mihajlov, V. (2009). *Socijalni motivi i efekti regeneracije industrijskog nasleđa*. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, Vol. 47 No.2, 139-164.
- Pavlović, L. (1980). *Istorija Smedereva u reči i slici*. Smederevo: Muzej u Smederevu.
- Perić, A. (2013). *Uloga urbanističkog planiranja u procesu regeneracije braunfield lokacija (Doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija)*. Retrieved from <https://eteze.bg.ac.rs/>
- Perović, S., & Kurtović Folić, N. (2012). *Braunfield regeneracija - imperativ za održivi urbani razvoj*. *Građevinar* 64, 373-383.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Simonović, D., & Vujučić, T. (2014). *Valuation and reactivation of the 20th century industrial heritage and its relevance for strengthening the cultural identity of the Republic of Srpska*. In A. Đukić, D. Simonović, & T. Vujučić, *BROWNINFO : toward a methodological framework for brownfield database development* (pp. 23-41). Banja Luka: Faculty of Architecture, Civil Engineering and Geodesy.
- Stojanović, V., & Janjušević, B. (2018). *Industrijsko nasleđe u Vojvodini: zaštita, tipologija i moguća revitalizacija danas*. *Sociologija i prostor* 56, 71-90.
- Stratton, M. (2005). *Industrial buildings: Conservation and Regeneration*. New York: Taylor & Francis.
- Просторни план града Смедерева 2010 - 2015 - 2020. (Службени лист града Смедерева, бр. 03/11). Дирекција за изградњу, урбанизам и грађевинско земљиште Смедерево ЈП.
- Генерални урбанистички план Смедерева. Дирекција за изградњу, урбанизам и грађевинско земљиште Смедерево ЈП.

*Бијељина,
31 мај-2. јун 2018.*

ISBN 978-86-84275-40-2